

Nizomiy nomidagi O‘zMPU Tarix fakulteti “Tarix” ta’lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi
G‘ulomova Zahro Davlatjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston hududida faoliyat yuritayotgan muzeylarning mamlakat tarixiy-madaniy merosini asrash, ilmiy o‘rganish va yosh avlodga yetkazishdagi ahamiyati yoritiladi. Xususan, O‘zbekiston tarixi davlat muzeyi hamda Temuriylar tarixi davlat muzeyining tashkil topishi, asosiy faoliyat yo‘nalishlari, fondlaridagi tarixiy ashyolar va ekspozitsiyalarining ilmiy-ma’rifiy ahamiyati tahlil qilinadi. O‘zbekiston tarixi davlat muzeyida qadimgi davrlardan hozirgi kungacha bo‘lgan tarixiy jarayonlarni aks ettiruvchi moddiy va yozma manbalar jamlanganligi, Temuriylar tarixi davlat muzeyida esa Amir Temur va Temuriylar davrining siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ilmiy taraqqiyotiga oid eksponatlar namoyish etilishi haqida fikr yuritiladi. Maqolada muzeylarning nafaqat tarixiy buyumlarni saqlovchi maskan, balki ilmiy tadqiqot, tarixiy xotirani shakllantirish, milliy o‘zlikni anglash va vatanparvarlik tuyg‘ularini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim ma’rifiy muassasa ekanligi asoslab beriladi. Shuningdek, mazkur muzeylarning O‘zbekiston tarixini xolis va manbalar asosida o‘rganish, tarixiy merosni kelajak avlodlarga yetkazish hamda jamiyatning madaniy-ma’rifiy rivojida o‘rni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Muzey, O‘zbekiston tarixi, tarixiy meros, madaniy meros, O‘zbekiston tarixi davlat muzeyi, Temuriylar tarixi davlat muzeyi, Amir Temur, Temuriylar, tarixiy xotira, ekspozitsiya, eksponat, milliy o‘zlik.

Аннотация: В статье рассматривается роль музеев Узбекистана в сохранении историко-культурного наследия страны, проведении научных исследований и передаче этого наследия подрастающему поколению. В частности, анализируются история создания, основные направления деятельности, а также научная и образовательная ценность коллекций и экспозиций Государственного музея истории Узбекистана и Государственного музея истории Темуридов. Отмечается, что в Государственном музее истории Узбекистана хранятся вещественные и письменные источники, отражающие исторические процессы с древнейших времен до наших дней, тогда как экспозиция Государственного музея истории Темуридов посвящена политическому, экономическому, культурному и научному развитию в эпоху Амира Темура и Темуридов. Обосновывается мысль о том, что эти музеи являются не просто хранилищами исторических артефактов, а важными образовательными центрами, способствующими научным исследованиям, формированию исторической памяти, укреплению национальной идентичности и воспитанию патриотизма. Кроме того, в статье исследуется роль данных музеев в объективном изучении истории Узбекистана на основе исторических источников, в передаче наследия будущим поколениям, а также в культурном и образовательном развитии общества. Ключевые слова: музей, история Узбекистана, историческое наследие, культурное наследие, Государственный музей истории Узбекистана, Государственный музей истории

Темуридов, Амир Темури, Темуриды, историческая память, экспозиция, экспонат, национальная идентичность.

Abstract: This article highlights the significance of museums operating in Uzbekistan in preserving the country's historical and cultural heritage, conducting scholarly research, and transmitting this legacy to the younger generation. Specifically, it analyzes the establishment, primary activities, and the scholarly and educational value of the collections and exhibitions at the State Museum of the History of Uzbekistan and the State Museum of the History of the Timurids. The article discusses how the State Museum of the History of Uzbekistan houses material and written sources reflecting historical processes from ancient times to the present, while the State Museum of the History of the Timurids displays exhibits related to the political, economic, cultural, and scientific progress of the era of Amir Timur and the Timurids. It substantiates the view that these museums are not merely repositories for historical artifacts but serve as vital educational institutions that facilitate scientific research, shape historical memory, foster national identity, and cultivate a sense of patriotism. Furthermore, the article explores the role of these museums in the objective, source-based study of Uzbekistan's history, the transmission of historical heritage to future generations, and the cultural and educational development of society.

Keywords: Museum, history of Uzbekistan, historical heritage, cultural heritage, State Museum of the History of Uzbekistan, State Museum of the History of the Timurids, Amir Timur, Timurids, historical memory, exposition, exhibit, national identity.

Muzey yunoncha soʻz boʻlib, musion “muzalarga bagʻishlangan joy” degan maʼnoni anglatadi. U tarixiy, moddiy va maʼnaviy yodgorliklarni toʻplash, saqlash, oʻrganish va targʻib qilish ishlarini Oʻzbekiston mustaqillikka erishganidan soʻng, muzeylarga boʻlgan eʼtibor va talab oshib bormoqda. Bu, albatta, muzeylarning ijtimoiy vazifalari bilan bogʻliq. Oʻzbekiston hududda mavjud muzeylar tizimini yanada takomillashtirish, ularning xalqning maʼnaviy-axloqiy kamolotida tutgan oʻrnini oshirish, muzey fondlarida saqlanib kelinayotgan xalqimizning boy tarixini, mustaqilligimiz odimlarini aks ettiruvchi, noyob, nodir eksponatlarni avaylab-asrash, oʻrganish, boyitib borish, dunyoga olib chiqish va targʻib qilish, ulardan xalqimiz ongida milliy gʻurur va iftixorni, istiqlol va Vatanga hurmat, sadoqat tuygʻularini kuchaytirish yoʻlida keng foydalanish, muzeylarning zamon talabiga mos yuqori malakali mutaxassislar bilan taʼminlash, moddiy-texnika bazasini mustahkamlab, jahon muzeyshunosligi tajribalarini qoʻllashga zarur shart-sharoitlar yaratishdan iborat. Shu bilan birga muzeylarni internet tizimi bilan bogʻlash va ilmiy jihatdan markazlashtirish ishlariga alohida eʼtibor qaratila boshlandi. Oʻzbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentning “Muzeylar faoliyatini tubdan yaxshilash va takomillashtirish toʻgʻrisida”gi 1998-yil 12-yanvardagi farmoni muzeylar va muzey xodimlarining hayotida muhim ahamiyatga ega boʻldi. Sovet davrida faqat “Qizil imperiya” mafkurasiga xizmat qilgan muzeylar endilikda milliy oʻzlikni anglashga xizmat qilishi va faoliyat yuritish masalalari koʻrib chiqildi. Aynan shu qaror natijasida, bugungi kunda mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan muzeylar soni 1200dan ortdi. Ana shunday muzeylar orasida, “Oʻzbekiston tarixi davlat muzeyi” alohida ajralib turadi. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1992-yil 21-apreldagi qarori

asosida O‘zbekiston tarixi Davlat muzeyi qayta tiklandi. “Hozirgi kunda bu muzey ilmiy-ma’rifiy markazlardan hisoblanib, uning jamg‘armasida 250mingdan ortiq eksponatlar mavjud. Ular orasida numizmatika, arxeologiya, tangashunoslik va etnografiyaga oid ko‘plab qimmatli jamlanmalar mavjud¹”. Bu muzeyning yangi ekspozitsiyasi O‘zbekiston hududida tarixiy-madaniy jarayonlarning eng qadimgi davrlardan boshlab hozirga qadar bo‘lgan taraqqiyotni ashyoviy dalillar va tasviriy vositalar orqali namoyish etishga qaratilgan. Umumiy sathi qariyb 2ming kvadrat metr bo‘lgan binoning uchinchi va to‘rtinchi qavatini egallagan mazkur ekspozitsiyada o‘n mingga yaqin eksponat joylashgan. Ularda o‘zbek davlatchiligining shakllanishi, o‘zbek xalqining boy an‘analari va madaniyati ifoda etilgan. Dastlabki ekspozitsiyadagi ibtidoiy tuzum davrini ifodalovchi eksponatlar O‘zbekiston hududida Sharq sivilizatsiyaning eng qadimgi o‘choqlaridan biri bo‘lganligidan guvohlik beradi. Dehqonchilik va chorvachilik asosida ishlab chiqarishning yo‘lga qo‘yilishi, ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar, dastlabki kimyoviy-texnologik bilimlar asosida hunarmandchilikning rivojlanishi, diniy tafakkur rivojida zardushtiylikka asos solinishi, qadimiy sharqning yuqori darajada rivojlangan markazlari bilan o‘zaro madaniy aloqalar, murakkab ichki tuzilmalarga ega bo‘lgan qal’a va ilk shaharlarning paydo bo‘lishi yirik davlatlarning tashkil topishida muhim rol o‘ynadi. Dehqonchilik bilan chorvachilikning o‘ziga xos rivoji va bog‘liqligi, O‘zbekiston xalqlarining ahamoniylar, yunon-makedoniyaliklar va sosoniylarga qarshi kurshi, xorazmiylar, baqtriyaliklar, Farg‘ona davlati va Kushon saltanati haqidagi ma’lumotlar ham yaxshi yoritilgan. XVIII-XIX asrlarda hunarmandchilikning yuksak darajada rivojlanganligi ekspozitsiyadagi sopol, kandakorlik mahsulotlari, Buxoro baxmallari va adraslari hamda zardo‘zlik san’ati namunalarida o‘z aksini topgan. Muzeyning oxirgi ekspozitsiyasi mustaqillikka erishgan O‘zbekiston Respublikasining qisqa davr ichida siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy sohalaridagi erishgan ulkan yutuqlariga bag‘ishlanadi. O‘zbekiston tarixi Davlat muzeyida o‘zbek xalqining tarixi xolisona yaratildi. Mamlakatimiz hayotida o‘rta asr uyg‘onish davri faoliyati, fan va madaniyatning yuksak cho‘qqiga erishgan davri sifatida e’tirof etiladi. Jumladan, Amir Temur va uning ajdodlari hukmronlik qilgan davrda, juda katta ma’naviy o‘sish, yuksalish, madaniy taraqqiyot ko‘zga tashlanadi. Shu davr tarixidan hikoya qiluvchi muzeyning tashkil etilishi esa, u haqdagi tarixiy hujjatlar hamda asarlarda aks etgan hayot haqiqatlaridan atroflicha ma’lumot beradi, kelajak avlodga yangi va farovon hayot qurish ishlarida katta ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1996-yil 14-martdagi 99-sonli qarori bilan qisqa vaqt ichida Toshkent shahrida Amir Temur xiyobonining shimoliy-g‘arbiy chekkasida barpo etilgan. Muzey xalqimiz, vatandoshlarimiz vakillari va xorijiy davlatlardan kelgan mehmonlar ishtirokida 1996-yil 18-oktyabrda tantanali ravishda ochildi. Muzey qurilishiga alohida e’tibor qaratilib, aylana shaklda qurilgan, binoning tashqi ko‘rinishiga alohida e’tibor berilgan. “Muzey binosining qoq markazida hamma yoqni yoritib turgan 2 tonna-yu 70kglik ulkan lyustra joylashtirilgan, uning tagida VII asrga mansub “Usmon Qur’oni” mus’hafi qo‘yilgan²”. Uning to‘g‘risida ya’ni devorda Amir Temur saroy a’yonlari bilan majlis

¹ Abdullayev D.N, Muxamedova M.S “Muzeyshunoslik”, Toshkent, “Zilol buloq” nashriyoti -2024.

² Abdullayev D.N, Muxamedova M.S “Muzeyshunoslik”, Toshkent “Zilol buloq” nashriyoti-2024.

o‘tkazyotgani, xalq bilan suhbat qurayotgani hamda to‘rtta fasl o‘ziga xos tarzda tasvirlangan. Ikkinchi qavatda esa, O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimovning muzey uchun sovg‘asi, ya‘ni Amir Temur portretini ko‘rishimiz mumkin. Bundan tashqari Eron Islom Respublikasidan kelgan sovg‘alar, Amir Temur yozishmalari, Temur davridagi cholg‘u asboblari, Amir Temurning otda turgan holati gilamda tasvirlangan (Qoraqalpog‘iston Respublikasi hukumatidan sovg‘a), Samarqand viloyati hokimiyatidan, Toshkentdagi Sultonova Sanobar ayadan, Hindistondan, Turkiyadan, Siyob tumani mahalla ahlidan taqdim etilgan sovg‘alar ham eksponat sifatida namoyish etilgan. Shu bilan birga Amir Temur va temuriylar davriga oid qadimiy obidalar, tarixiy qo‘lyozmalar, turli xil tasvirlar va boshqa-boshqa yodgorliklarmuzeyga o‘zgacha ishonch bag‘ishlagan. Muzey 7 bo‘limdan iborat bo‘lgan. Jumladan, ular:

1. XIX asr o‘rtalari va oxirlari.
2. 20-yillardagi qatag‘on
3. “Quloqlashtirish davri”
4. 30-yillardagi qatag‘on.
5. 40-50-yillardagi qatag‘on.
6. 80-yillardagi qatag‘on.
7. Mustaqillik yillarida qatag‘onlarni xotirlash va e‘zozlash.

Har bir bo‘limda shu davrga oid hujjatlar, mahfiy qog‘ozlar, rasmlar, davr lavhalari va eksponatlar bor.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistondagi muzeylar xalqimizning ko‘p asrlik tarixi, boy madaniyati va bebaho merosini asrab-avaylashda muhim ahamiyatga ega. Muzeylarda saqlanayotgan arxeologik topilmalar, qadimiy qo‘lyozmalar, tangalar, san‘at asarlari, maishiy buyumlar va boshqa tarixiy manbalar ajdodlarimizning hayoti va faoliyatini o‘rganish uchun qimmatli dalil bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, O‘zbekiston tarixi davlat muzeyi va Temuriylar tarixi davlat muzeyi mamlakatimiz tarixining muhim davrlarini keng yoritib, tarixiy bilimlarni yosh avlodga yetkazishda alohida o‘rin tutadi. Muzeylarning ahamiyati faqat tarixiy eksponatlarni saqlash bilangina cheklanmaydi. Ular ilmiy tadqiqot, ta‘lim va ma‘naviy-ma‘rifiy tarbiyaning muhim markazlari hamdir. Muzeylarga tashrif buyurish orqali yoshlar o‘z ajdodlarining ilmiy, madaniy va bunyodkorlik merosini chuqurroq anglaydi, tarixiy xotirasi va milliy o‘zligini mustahkamlaydi. Shu bois tarixiy-madaniy merosni asrash, muzeylar faoliyatini rivojlantirish va ularning imkoniyatlaridan ta‘lim jarayonida samarali foydalanish muhim vazifalardan biridir. Zero, o‘tmishini anglagan xalqgina o‘z kelajagini yanada ishonchli bunyod eta oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayev D.N, Muxamedova M.S “Muzeyshunoslik”, Toshkent “Zilol buloq” nashriyoti 2024. 127b-150b.
2. O‘zbekiston Milliy ensklopediyasi, 5jild, -Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti,2003.
3. Pugachenkova G.A” Temuriylar davrida O‘rta Osiyo me‘morchiligi va san‘ati”, Toshkent: Fan nashriyoti – 1996.